

Горан САНЕВ

ЕДЕН КОРИНТСКИ АРИБАЛОС ОД СКОПЈЕ

Клучни зборови: коринтски арибалос, архајски период, црнофигурално вазно сликарство, Повардарје, Скопје, Халкидики

Во текот на 80-те години на минатиот век, при изведбата на градежни работи во дворот на една приватна кука на ул. Нобелова 22, во населбата Тафталиџе 1 во Скопје, случајно биле откриени повеќе фрагменти од керамички садови. Немајќи претстава за нивната археолошка вредност, работниците не ги зачувале наодите, освен еден мал топчест сад, кој му бил даден и оттогаш долги години бил омилен предмет на синот на сопственикот на кукаата Тошко Грозданов. Во 2009 година, по сплет околности во кои беше утврдено дека се работи за антиквитет, истиот му беше отстапен на авторот, по што предметот стана и дел од археолошката збирка на Музејот на Македонија.¹ Станува збор за уникатен примерок на црнофигурален коринтски арибалос од 6 век пред н.е.

I. МЕСТО НА НАОЃАЊЕ

(археолошки и историски контекст)

Скопската населба Тафталиџе е речиси непозната во археолошки контекст. Во стручната литература постојат сосем малку податоци за истражувања на ова подрачје на градот и главно станува збор за заштитни ископувања т.е. интервенции по случајно откриени наоди при изведувањето на градежните активности во 70-те години на минатиот век. Во територијалните рамки на населбата се познати вкупно три наоѓалишта, сите од

римскиот период.² Сите се остатоци од гробови од римски некрополи, а наоди од постари хронолошки периоди не биле констатирани, особено не од архајскиот период. Исто така, не е познато ни дали при изградбата на населбата имало и други случајни наоди. Претпоставуваме дека делумна причина за тоа е видот на градбите - монтажни бараки, кои се нискоградби и чишто темели не се вкопуваат длабоко во земјата.

Единствениот локалитет што би можел хронолошки да се поврзе со нашиот коринтски арибалос, а кој истовремено се наоѓа во непосредна близина на населбата Тафталиџе, е опидумот на лок. Градиште во Средно Нерези. (карта 1)³ Со извршените сондирања и ископувања на Градиште во 50-те и 70-те години на минатиот век, биле откриени наоди што го датираат локалитетот од VII до IV век пред н.е.⁴ Овде секако треба да се спомене и некрополата сместена на соседното плато, во населбата Жданец, каде што беа откриени богати прилози од класичниот период⁵, како и познатото „кнежевско“ погребување со кочија, коњи и четири придружници на кочијата, откриени во 1990 година⁶. Наодите од некрополата се несомнено доказ за постоење на високоразвиена населба со подолг континуитет на егзистирање. За жал, поради интензивната земјоделска обра-

² Археол. карта на РМ, Скопје 1996, 384, 385.

³ Планот на лок. Градиште е преземен од: Микулчиќ И., Скопје со околните тврдини, Скопје 1982, 26.

⁴ Пашиќ Р., Локалитетот Градиште во селото Средно Нерези кај Скопје, истражувања вршени во 1974 и 1978 година, Maced. Acta Archaeol. 10, Скопје 1989, 91-100.

⁵ Соколовска В., Пашиќ Р., Еден гроб од Жданец, ЗМ VI-VII, Скопје 1975, 231-244.

⁶ Микулчиќ Г., Жданец, Скопје 1990, раноантичко погребување, Maced. Acta Archaeol. 12, Скопје 1991, 183-199.

¹ При реновирање на кукаата Т. Грозданов и го отстапил предметот на својата пријателка и соработничка Ирена Стефановска, која проценувајќи дека се работи за антиквитет го зема, а потоа и го предава на авторот. Во оваа пригода на двајцата им ја изразувам мојата длабока благодарност што придонесоа, секој на свој начин, да се сочува овој исклучителен археолошки артефакт.

ботка и градежни активности на просторот на градиштето и на некрополата, повеќе информации за постарата историја, материјалната култура и особено за територијалните граници на античката населба на Градиште не можеле да се обезбедат.⁷

Просторот меѓу населбите Тафталице и Средно Нерези досега не бил истражуван. Поради неговата урбанизацираност тој засекогаш ќе остане непознат за археологијата, но

релативно малата дистанца меѓу овие две населби, го прави Градиште на Средно Нерези засега единствениот локалитет кој хронолошки и територијално би можел да се поврзе со местото на наоѓање на коринтскиот арибалос.

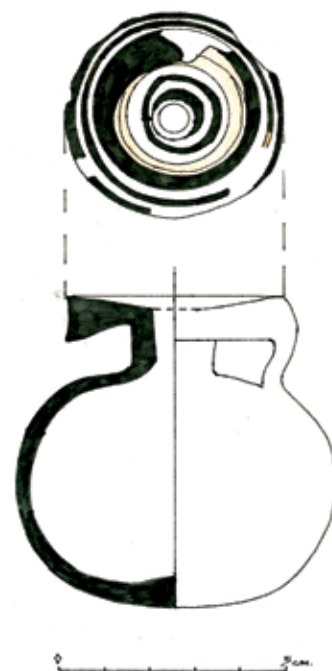
II. ОПИС НА НАОДОТ

II.1 ИСТОРИЈА НА ФОРМАТА

Коринтскиот арибалос е еден од најпопуларните минијатурни садови за масло во архајскиот период. Има топчесто тело, широк изливник во форма на диск и една вертикална лентеста рачка под изливникот. (Сл.1, Црт. 1) Оваа форма се јавува веднаш по средината на 7 век пред н.е. и е популарна сè до крајот на 6 век пред н.е.⁸ За нејзината функција зборуваат многубројните претстави на грчките сликани вази, но и на надгробните стебли, на кои арибалосот се поврзува со палестрата, како главен атрибут на атлетите, кои го носат ова топчесто сатче врзано околу појасот или околу зглобот на раката.⁹ Соодветна илустрација за ова се две претстави (Сл.2, 3) на вази од Националниот музеј во Берлин, од каликс-кратерот од Еуфро-

Сл. 1

Црт. 1

ниус (инв.2180), и од еден постамент за ваза од Антифон (инв.2325).¹⁰ По крајот на 6 век, ваквите претстави се многу ретки.¹¹

Варијациите на формата на арибалосот се многубројни и сите претставуваат помали разлики меѓу елементите на формата, на пр. на профилот на изливникот, кој може да е закосен и повисок/ понизок, потоа во бројот и типот на рачката, која може да е поширока или потесна, цилиндрична или лентеста, а уште една, иако поретка варијанта, е кога телото има зарамнето дно и додадена прстенеста нога. И големината на арибалосот варира, но може да се каже дека најбројни се оние со димензии до 7 см височина на садот.¹²

Најголемата популарност коринтскиот арибалос ја ужива околу средината на 6 век пред н.е., од кое време се евидентирани илјадници примероци.¹³ Набргу потоа истиот започнува да се произведува и во Атина, да се украсува во стилот на црвено-фигуралното вазно сликарство, а под влијание на креативните атински керамичарски работилници и формата постепено почнува да претрпува трансформации. Така, кон крајот на 6 век топчестото

⁷ Микулчиќ И., *Скопје со околните тврдини*, Скопје 1982, 30.

⁸ Beazley J.D., *Aryballos*, BSA XXIX, London 1928, 194.

⁹ Richter G.M.A., Milne M.J., *Shapes and names of Athenian vases*, New York 1935, 16; За начинот на носење на арибалосот види повеќе во: Haspels C.H.E., *How the Aryballos was suspended*, BSA XXIX, London 1928, 217-224.

¹⁰ Илустрациите се преземени од Boardman J., *Athenian red figure vases - the Archaic period*, 1979. (Сл.24 и Сл.239).

¹¹ Beazley J.D., *op.cit.*, 197.

¹² Подетална студија за коринтските арибалоси е направена од: Ure P.N., *Aryballoi and figurines from Rhitsona in Boeotia*, Cambridge 1934.

¹³ Beazley J.D., *op.cit.*, 194.

¹⁴ Beazley J.D., *op.cit.*, 187, 193-194; Richter G.M.A., *op.cit.*, 16

Сл. 2

сатче добива прстенеста нога, а значително намалениот изливник со облик на чашка го истакнува вратот давајќи и на формата нова симетричност и поелегантен изглед. Освен естетска, оваа трансформација е и функционална бидејќи минијатурниот сад станува попрактичен и за користење во секојдневниот живот. Веројатно од овие причини терминот „арибалос“ денес често се користи и при описот на минијатурните лекити од класичниот и хеленистичкиот период. Сепак, сосема е извесно дека во Атина за нив бил користен терминот лекит (*lekythos*)¹⁴, додека арибалос е термин посоодветен за постариот, топчест, односно коринтски тип на лекити.

II.2 ФОРМА И ДЕКОРАЦИЈА

Арибалосот од Тафталице е целосно зачуван, со незначителни површински оштетувања на телото и помали оштетувања на работ на изливникот. (Сл. 5) Телото е топчесто, со тенок врат под широкиот изливник во форма на диск. Од страната има мала лентеста рачка, која е извиена и со мали оштетувања од страната. Фактурата на садот е фина, со бледојолта нијанса, карактеристична за коринтската керамика. Неговите димензии се: мах. вис. 7,1 см; пречн. на телото 7 см;

¹⁵ Цртежите се изработени од Весна Јанковска, технички документатор во НУ Музеј на Македонија, во Скопје, за што и се заблагодарувам во оваа пригода.

Сл. 3

пречн. на изливникот 4,7 см;
вис.раб на изливникот 1 см;
ширина на рачка 2,2 см;

Арибалосот е украсен со четирилистен растителен мотив, изведен во техника на црнофигуралното вазно сликарство. (Сл. 4, Црт. 2)¹⁵ Фирнизот со кој е изведена декорацијата е со темнокафеава нијанса, но во полињата на листовите е евидентна примената и на црвеникава боја. Во средината на декорацијата е вертикално поставен оволо орнамент, а странично до него се мрежести полиња

заградени од горната и долната страна со стилизираните листови, кои постепено се издолжуваат кон задниот дел на садот. На дното на садот, долните листови ги поврзува троен оволо мотив, повторно со додадена црвена боја во внатрешниот дел (Сл.6). На изливникот има пет концентрични кругови изведени со темнокафеав фирниз со послаб интензитет и нерамномерно нанесен. (Сл. 7) На внатрешниот и надворешниот дел на дискот круговите имаат тенка линија, додека средишниот круг претставува широка кружна лента. Уште една линија го краси вертикалниот раб на устата. Фирнизот со кој е изведена е мошне избледен, а неговата нијанса варира од потемна кафеава (на спојот на рачката) до посветла. На горниот дел на телото, околу коренот на вратот, има декоративни точки под кои е централиот мотив. Како што споменавме претходно, интензитетот на фирнизот варира, а неговата нијанса е од црна до бледокафеава и црвеникава. Сепак станува збор за добар квалитет на фирнизот, благодарение на што, независно од физичките оштетувања, декорацијата на арибалосот е мошне добро зачувана.¹⁶

¹⁶ По кажување на сопственикот „шарите на арибалосот биле бледи“ поради што тој ги нагласил со боици и фломастер. Имајќи го ова предвид, арибалосот беше детално прегледан под UV светлина, при што беше утврдено дека боење постои, но дека истото, со текот на времето и поради непостојаноста на користените бои, е речиси изгубено. Од овие „интервенции“ видливи се остатоци од црвената боја на кои им претстои отстранување со конзерваторски третман.

Сл. 4

Црт. 2

Сл. 5

Сл. 6

II.3 АНАЛОГИИ

Примероци на коринтски арибалоси аналогни со арибалосот од Тафталице може да се сретнат во голем број низ музејските збирки ширум светот. Освен на формата, ова се однесува и на декорацијата на садот, особено бидејќи станува збор за рачна техника на украсување што не користи шаблони. Сепак, мотивите на сатовите често се повторуваат, речиси без никакви разлики во деталите. Еден од многуте е и мотивот на стилизиран четирилист што се среќава често и во повеќе варијанти на арибалосите од средината на VI век пред н.е. Од мноштвото примероци објавени во Корпусите на антички вази, во оваа пригода ќе посочиме неколку, кои се речиси идентични со нашиот наод. Тоа се арибалосите од збирката на Археолошкиот институт и универзитетот во Ту-

бинген, од музеите во Киел, Касел, Базел, во Националниот музеј во Стокхолм, потоа во Мадрид, Варшава, Норвешка, како и меѓу приватните колекции од Букурешт, Гетеборг, Норвешка и др.¹⁷ Во Р. Македонија примероци аналогни на арибалосот од Тафталице не се откриени. Интересно е дека од овој тип, меѓу наодите од архажската некропола кај Требениште има два арибалоса од фајанс, но не и нивна керамичка варијанта, де-

¹⁷ CVA Tübingen 1 (Taf.27, 1); CVA Kassel I (Taf.10, 3); CVA Kiel, Germany 64 (Pl.30, 12-14); CVA Basel 1, (Pl.16, 10); CVA Göteborg (Pl.20, 7-8); CVA Stockholm 1 (Pl.9, 4-6, 7-9, 11-12); CVA Spain 2 (Pl.3, 7a-b); CVA Bukarest (Pl.10, 3); CVA Norway I (Pl.2, 1-4); CVA; CVA Poland 5 (34-35, 4-6).

Сл. 7

корирана во стилот на црнофигуралното вазно сликарство.¹⁸ Во соседна Албанија и Грција ситуацијата е веќе поинаква. Тоа се должи на присуството на коринтските колонии во Епир и на Халкидики, кои се центри на дистрибуција на коринтските производи и нивните локални варијанти на Балканот.¹⁹ Оттаму, арибалосите се речиси вообичаени наоди во архајските населби и некрополи, особено во Грција, а меѓу нив се и повеќе примероци аналогни на нашиот. Тука ќе ги спомеме наодите од Ајани кај Козани²⁰, Асомата кај Иматија²¹, Верија, Акантос, Синдос²², Полихроно на Касандра²³, Олинтос²⁴, Трагило во регионот на

¹⁸ Filow B.D. - Schkorpil K., *Die Archaische Nekropole von Trebenische am Ochrida-See*, Berlin und Leipzig 1927, 93.

¹⁹ За наоди на коринтски арибалоси во Албанија постојат мошне малку податоци. Единствениот примерок што е со декорација идентична на онаа од нашиот арибалос е откриен на некрополата на Аполонија. Види: Mano A., *Nekropoli i Apollonisë*, Iliria I, Tirana 1971, 163, T.XVI-8; Истиот текст подоцна е објавен и во монографското издание од истиот автор: Mano A., *Apollonia e Ilirisë*, Tirana 2006, T.XLIV (V.80)

²⁰ Два примерока од водичот на поставката: Karamitrou-Mentessidi G., *Aiani - archaeological sites and the museum (archaeological guide)*, fig. 166, 192.

²¹ Κεφαλίδου Ε., *ΑΣΩΜΑΤΑ ΕΝΑ ΑΡΧΑΪΚΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΣΤΗΝ ΗΜΑΘΙΑ*, Θεσσαλονίκη, 2009, 76-77 (кат. ед. 13 - Π8855); во истото дело види фусноти за наодите на арибалоси во Верија, Акантос и Синдос, на стр.77.

²² Βοκοτόπουλου Ι., *ΣΙΝΔΟΣ*, Θεσσαλονίκη, 1985, 108, 260-261 (Сл.159, 421, 422)

²³ Βοκοτόπουλου Ι. - Παππά Μ. - Τσιγαρίδα Ε. Μπ., *ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΣΤΟ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ* - 1989, ΑΕΜΘ 3, 1989, Θεσσαλονίκη 1992, 396-397, εκ.23-γ.

²⁴ Robinson D.M., *Excavations at Olynthos, Part V: Mosaics, Vases and Lamps of Olynthus found in 1928 and 1931*, Oxford, 1933 (Pl.44, 3-5).

Кавала²⁵. За соседна Бугарија засега не располагаеме со податоци за слични наоди.

ЗАКЛУЧОК

Арибалосот од Тафталице претставува значајно откритие од повеќе аспекти. Пред сè, тој не е само уникатен примерок од својот вид туку е и единствен примерок на коринтска сликана керамика откриен на територијата на Р. Македонија.

Според аналогните примероци од музејските збирки низ светот, му припаѓа на типот Б и датира во средината на 6 век пред н.е., поточно во 550-540 г. пред н.е. За жал, наодот не е евидентиран во археолошки контекст, поради што ваквата датација не можеме да ја потврдиме со други наоди. Дополнителен недостаток е што местото на наоѓање на арибалосот не можеме да го поврземе хронолошки со ниту еден од познатите локалитети на територијата на оваа населба. Имено, од евидентираните три наоѓалишта сите се од римскиот период и сите биле случајно откриени при градежните работи на различни места во населбата.

Доколку се из земе денешната територијална поделба на градот, на поширокото подрачје во овој дел на Скопје сепак постои локалитет со кој можеме да го поврземе откритието на арибалосот - локалитетот Градиште во селото Средно Нерези, на северните падини на планината Водно. Според досегашните проучувања таму егзистирала најголемата и најразвиената од раноантичките населби во Скопската Котлина, во временски дијапазон од VII до IV век пред н.е.²⁶ За жал, поради големата експлоатација т.е. узурпација на просторот на локалитетот од страна на жителите на селото, од населбата денес не е останато речиси ништо. Со тоа најголем дел од локалитетот е уништен, а истото се однесува и на неговите територијални граници кон подножјето на Водно, кои поради интензивната урбанизација во овој дел остануваат неистражени, односно непознати засекогаш. По многу години, откривањето на арибалосот повторно го допира прашањето за архајската населба на Градиште, овојпат давајќи нова можна претстава за нејзиното територијално протегање кон просторот на населбата Тафталице.

Конечно, се поставува прашањето и за потеклото на арибалосот од Тафталице. Неговото откривање на територијата на Скопје отвора многу прашања, но истовремено ја дополнува и претставата за коринтскиот импорт во Р. Македонија. Додека

²⁵ Νικολαίδου - Πατέρα Μ., *ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΡΑΓΙΛΟ ΚΑΙ ΦΑΓΡΗΤΑ*, ΑΕΜΘ 3, 1989, Θεσσαλονίκη 1992, 486-487, εκ.5, 11.

²⁶ Микулчиќ И., *Скопје со околните тврдини*, Скопје, 1982, 30.

во Охридскиот регион архајскиот импорт е поврзан со коринтските колонии на јадранскиот брег, тоа не се однесува и на Повардарјето, каде што малубројни импорти на керамички садови се определени како локални производи од - или под влијание на коринтските колонии во северна Грција.²⁷ Од друга страна, коринтската керамика редовно се среќава на архајските локалитети во северна Грција. Меѓу наодите многубројни се и топчестите арибалоси, но за нас секако најинтересни се примероците со четирилистен флорален мотив како декорација, од Ајани, Синдос, Полихроно, Олинт и др. локалитети што ги спомнавме претходно. Станува збор за примероци кои

се речиси идентични со нашиот арибалос, со што и неговото потекло би можеле да го поврземе со некој од овие градови. Така, доколку ги земеме предвид важноста и улогата што ја има Повардарјето како главна траса во антиката, откритието на коринтскиот арибалос од Тафталиџе не е само куриозитет на уникатен и автентичен коринтски импорт во земјата туку, истовремено, тој е значаен предвесник на идните случувања на централниот Балкан, односно на развојот на трговските и културни релации во класичниот период помеѓу грчките и пајонските градови долж Повардарјето и пошироко.

Карта 1

Goran SANEV

A CORINTHIAN ARYBALLOS FROM SKOPJE

Summary

During the 1980's with the building works carried out on the street Nobelova 22, in the yard of a private home at the settlement Taftalide I, in Skopje, by chance were discovered fragments of pottery, among them a Corinthian aryballos. This is the first black-figure aryballos discovered on the territory of R. Macedonia. The find is well preserved, with small surface damage of the body, and on the rim of the pouring spout. The find is decorated in the style of black-figure vase pottery, adorned with a four leaf floral ornamentation, popular during the VIth century B.C. The

archaeological context of the find is unknown. Three sites are known in vicinity of the location, and not even one can be connected to the aryballos. The only site that chronologically is close is the site Gradište in the settlement Middle Nerezi, dating to the period of the 7th to the 6th century B.C.

The discovery of the aryballos on the territory of Skopje enhances many questions; however it provides a new image for the Corinthian import in R. Macedonia, and also for the relations of the north Paeonia region and the north Corinthian colonies in north Greece.

²⁷ Papazovska Sanev A., *Pottery imports and their local imitations along the Vardar River valley in the VI and V cent. BC*, во печат - текст читан на симпозиумот „Archaic pottery in the North Aegean and its periphery (700-480 BC)“, одржан во Солун, 19 - 21 Мај 2011.

* М-р Горан Санев, виш кустос археолог, НУ Музеј на Македонија, Скопје, Ул. Курчиска б.б., Скопје, e-mail: sanev@hotmail.com